

Zelfzorg in Perspectief

Nummer 12, mei 2011

Zelfzorg in Perspectief is bestemd voor politici, overheid en belangengroeperingen die zich op beleidsmatig niveau bezighouden met de distributie van zelfzorg(genees)middelen door drogisten. Het bevat achtergronden en visies op actuele onderwerpen op het gebied van zelfzorg(genees)middelen. Zelfzorg in Perspectief is een uitgave van het Centraal Bureau Drogisterijbedrijven.

Contactpersoon: mr. M. Hummel

Postadres: Centraal Bureau Drogisterijbedrijven, postbus 1262, 3600 BG Maarssen.

Telefoon: 0346 58 42 00 / Fax: 0346 58 42 01 / E-mail: info@cbd-maarssen.nl / www.drogistensite.nl

TNS-NIPO:
ZELFZORGADVIES
GEWENST ÉN
NOODZAKELIJK

TNS-NIPO: PARACETAMOL
EN IBUPROFEN
VEELVULDIG VERKEERD
GEBRUIKT

NIVEL: ALGEMENE
VERKOOP VRAAGT OM
NADER ONDERZOEK

TNS-NIPO: ZELFZORGADVIES GEWENST ÉN NOODZAKELIJK

TNS-NIPO heeft in 2010 een uitgebreid consumentenonderzoek uitgevoerd voor het Centraal Bureau Drogisterijbedrijven (CBD) naar de advisering over zelfzorggeneesmiddelen in drogisterijen en de behoeften en meningen van consumenten op dit punt. In dit onderzoek was tevens aandacht voor de effecten van de introductie van AV en zelfbediening. Ook is het mogelijk verkeerd gebruik van paracetamol en ibuprofen in het onderzoek meegenomen. Dit eerste artikel gaat in op zelfzorgadviesring. De effecten van de introductie van AV¹ en zelfbediening komen in het volgende artikel van deze nieuwsbrief aan de orde.

Het CBD hecht een groot belang aan goede voorlichting over zelfzorggeneesmiddelen in drogisterijen. Met het oog hierop laat het CBD al sinds een aantal jaren regelmatig onderzoeken uitvoeren onder consumenten door deskundige en onafhankelijke onderzoeksbureaus naar het aankoopgedrag bij zelfzorggeneesmiddelen, de behoefte aan advisering en de advisering in drogisterijen. Het onderzoek van TNS NIPO van 2010 grijpt grotendeels terug op het onderzoek van TNS NIPO van 2001. Vergelijking van beide onderzoeken geeft inzicht in mogelijke trends. Ook de evaluatie van de Geneesmiddelenwet in de Tweede Kamer was voor het CBD een goede reden om als branche in kaart te brengen hoe het is gesteld met de advisering in de drogisterijen. Dat het ministerie van VWS ook zelf een onderzoek heeft laten uitvoeren door NIVEL, biedt een waardevolle mogelijkheid om de resultaten van beide onderzoeken te vergelijken.

(Zie laatste artikel in deze nieuwsbrief). NIVEL is op de hoogte gesteld van de globale uitkomsten van het TNS-NIPO onderzoek.

Belangrijkste onderzoeksresultaten

Enkele van de meest opvallende uitkomsten van het TNS-NIPO onderzoek:

- 84% van alle ondervraagde Nederlanders vindt het (heel) belangrijk om advies te krijgen bij de aankoop van zelfzorggeneesmiddelen in drogisterijen.
- 72-79% is voorstander van de verplichte aanwezigheid van deskundig personeel bij de verkoop van zelfzorggeneesmiddelen die mogelijk risicovol kunnen zijn.
- Kopers schatten anno 2010 dat zij bij gemiddeld 23% van hun aankopen om advies vragen. Dit percentage ligt nauwelijks lager dan in 2001 (24%). >

- Een nieuwe ontwikkeling is dat proactief advies in drogisterijen tegenwoordig een steeds belangrijker plaats inneemt. Dat wil zeggen: advies dat niet voortkomt uit een vraag van een koper maar dat op initiaief van de (assistent-) drogist wordt gegeven. 14% van de kopers herinnert zich bij de laatste aankoop daar proactief advies te hebben gekregen. Uit deze herinneringen blijkt ook dat in totaal bij minstens 30% van alle aankopen in drogisterijen enige vorm van gevraagd óf proactief advies wordt gegeven.
- Verder blijkt dat bij zelfbediening veel minder vaak – tot tweeënhalve keer minder – om advies wordt gevraagd dan bij verkoop-over-de-toonbank.
- Zorgelijk is dat gebruikers bij eerste én herhaalaankopen significant minder informatiebronnen raadplegen dan 9 jaar geleden.

De twee eerste onderwerpen van het laatste NIPO-onderzoek vormen grotendeels een herhaling van een eerder onderzoek uit 2001². Voor zover bekend is dit het eerste onderzoek naar veranderingen in de tijd in consumentengedrag met betrekking tot zelfzorggeneesmiddelen. Hoewel het niet mogelijk is een causale (oorzaak-gevolg) relatie aan te tonen met een dergelijk longitudinaal onderzoek, is het waar-

84% van de respondenten vindt advies bij de aankoop van zelfzorggeneesmiddelen in drogisterijen belangrijk

schijnlijk dat de recente wijzigingen in het regeringsbeleid – de introductie van zelfbediening en algemene verkoop (AV) – sommige veranderingen tussen 2001 en 2010 verklaren.

Belangrijke nieuwe inzichten en ontwikkelingen

Grote rol proactief advies helemaal nieuw

Opvallend is dat tegenwoordig bijna de helft (49%) van de kopers wel eens proactief geadviseerd wordt in drogisterijen en dat 14% zich herinnert bij de laatste aankoop proactief geadviseerd te zijn. In 2001 is deze vraag niet gesteld, omdat proactief advies toen nog bijna nooit voorkwam. De nieuwe sterke rol van proactief advies – een belangrijke ontwikkeling – is naar alle

waarschijnlijkheid te verklaren door het kwaliteitsbeleid van de drogisterijen van de afgelopen jaren, waarin het geven van proactief advies een prominente rol heeft gespeeld. Daarbij moet met name worden gedacht aan de introductie van de verplichte kassacheck voor gecertificeerde drogisterijen, in combinatie met het waarschuwen voor mogelijk risicovolle situaties (indien van toepassing). Het CBD is verheugd te bemerken dat dit beleid vruchten afwerpt en zal er de komende jaren intensief aandacht aan blijven besteden.

Kopers vragen bij zelfbediening aanmerkelijk minder vaak advies dan bij toonbankverkoop

Een belangrijke conclusie van TNS-NIPO luidt: Bij zelfbediening wordt duidelijk veel minder om advies gevraagd dan bij aankopen over-de-toonbank.

- Op basis van eigen schattingen komen consumenten tot adviespercentages van 15% bij zelfbediening en 23% bij verkoop-over-de-toonbank.
- Op basis van de herinnering van de laatste aankoop, komt men tot 11% bij zelfbediening en 27% bij verkoop-over-de-toonbank.

De herinneringspercentages van de laatste aankoop (11% en 27%) kunnen structureel te laag liggen omdat "het vergeten zijn" hierbij een rol speelt. De conclusie lijkt

gerechtvaardigd dat bij verkoop-over-de-toonbank tot tweeënhalve keer vaker om advies wordt gevraagd dan bij zelfbedieningsverkoop.

Een verklaring voor het verschil tussen de percentages bij zelfbediening en verkoop-over-de-toonbank kan zijn dat de toonbank een automatisch contact- en dus adviesmoment creëert tussen koper en drogistpersoneel. Daarnaast kan de verkoop in zelfbediening als effect hebben dat kopers de producten eerder als veilig beschouwen.

Kopers gebruiken minder informatiebronnen

- Bij eerste aankopen maakt 94% van de kopers gebruik van één of meer informatiebronnen. Dit percentage is sinds 2001 weinig veranderd.
- Deskundig winkelpersoneel is nog

steeds de meest gebruikte én ook de meest gewenste informatiebron. In de paragraaf 'advisering in drogisterijen' leest u hier meer over. Daarnaast worden als meest gebruikte informatiebron achtereenvolgens genoemd: informatie op de verpakking, internet en huisarts/medisch specialist.

- Wat wel is veranderd, is dat bij herhaalaankopen tegenwoordig 38% van de kopers geen enkele informatiebron meer gebruikt, terwijl dat in 2001 maar gold voor 10%.
- Het aantal informatiebronnen dat men gebruikt, is bovendien gedaald van gemiddeld 2,4 naar 2,0 bij eerste aankopen en van 1,7 naar 1,4 bij herhaalaankopen.

Volgens deskundigen op het vlak van de geneesmiddelenvoorlichting³ is de ideale situatie dat consumenten op zoveel mogelijk verschillende manieren informatie krijgen over het gebruik van zelfzorggeneesmiddelen. (Persoonlijke voorlichting hoort daarbij volgens deze deskundigen overigens op de eerste plaats te staan). Dat consumenten nu bij hun aankopen duidelijk minder informatiebronnen raadplegen dan 9 jaar geleden is daarom een ongunstige ontwikkeling, die lijkt te duiden op een toenemende zorgeloosheid bij kopers ten aanzien van het verantwoord gebruiken van zelfzorggeneesmiddelen.

Opinies Nederlandse bevolking over zelfzorggeneesmiddelenverkoop

Anno 2010 vindt 84% van alle Nederlanders⁴ het krijgen van advies bij de aankoop van zelfzorggeneesmiddelen in drogisterijen (heel) belangrijk. Dit percentage is vrijwel even hoog als in 2001 (86%). Daarnaast blijkt uit het onderzoek dat 72% van de Nederlanders voorstander is van de verplichte aanwezigheid van deskundig personeel bij de verkoop van mogelijk risicovolle zelfzorggeneesmiddelen. Deze score is wat lager dan in 2001, maar het is niet zeker of dit op een trend duidt. Het NIVEL heeft namelijk in haar evaluatieonderzoek uit 2010 (zie laatste artikel van deze nieuwsbrief) ongeveer dezelfde vraag gesteld aan haar consumentenpanel en komt op een hogere score van 79% (helemaal) eens en 9% (helemaal) oneens. Daarom mag geconcludeerd worden dat veruit de meeste Nederlanders (72-79%) voorstander zijn en blijven van de tussenkomst van deskundig personeel en daarmee van kanalisatie van de verkoop van zelfzorggeneesmiddelen.

Advisering in drogisterijen in 2010 versus 2001

Net als in het onderzoek van 2001, zijn ook deze keer de vragen over de daadwerkelijke advisering in drogisterijen over zelfzorggeneesmiddelen alleen voorgelegd aan personen die daar wel eens zelfzorggeneesmiddelen kopen (kopers).

Hoe vaak vragen kopers om advies

Het gemiddelde percentage aankopen waarbij de koper zelf om advies vraagt, wordt anno 2010 door hen zelf geschat op 23%. Dit is vergelijkbaar met 2001 (24%). 17% van de kopers herinnert zich bij de laatste aankoop om advies te hebben gevraagd. Ook dit percentage is vergelijkbaar met 2001 (19%). Het verschil tussen deze 17% en 19% op basis van herinnering enerzijds, en de geschatte gemiddelde percentages (bij de laatste aankoop) van 23%

in 2010 en 24% in 2001 anderzijds, laat zich vermoedelijk verklaren doordat "het vergeten zijn" de herinneringspercentages drukt.

Verrassende opkomst proactief advies

De helft van de kopers blijkt wel eens proactief advies te krijgen. Hierbij dient opgemerkt te worden dat er niet is gevraagd naar de aard en de inhoud van dit advies. Het kan zijn dat korte waarschuwingen of tips ook als advies worden beschouwd door de koper. Als gevraagd wordt naar hun laatste aankoop in een drogisterij herinnert 14% zich daarbij proactief te zijn geadviseerd.

Totale adviespercentages

Blijkens het TNS-NIPO onderzoek is 88% van de kopers zeer tevreden over het advies in drogisterijen. Als men het aantal

gevraagde en proactieve adviezen op basis van herinnering van de laatste aankoop bij elkaar neemt, blijkt in drogisterijen in totaal bij minstens 30% van alle aankopen advies gegeven te worden. Dit is een substantieel percentage. Ter illustratie: eerder onderzoek door ITS laat zien dat alle drogisterijen bij elkaar dagelijks 190.000 adviezen geven over zelfzorggeneesmiddelen⁵, dat zijn er ruim 60 miljoen op jaarbasis. Het NIVEL komt in haar onderzoek tot een vergelijkbaar percentage van 33% (alleen zou dat in veel grotere mate uit proactief advies bestaan). Overigens is er in apotheken in het buitenland (waar alle zelfzorggeneesmiddelen via de apotheek worden verkocht), sprake van een vergelijkbaar adviespercentage: een onderzoek in zes Europese landen, via exit-interviews bij apotheken, resulteerde in een adviespercentage van 31%⁶.

PARACETAMOL EN IBUPROFEN VEELVULDIG VERKEERD GEBRUIKT

In het onderzoek van TNS-NIPO is naast advisering in de drogisterijen ook aandacht besteed aan de effecten van de introductie van AV⁷ en van zelfbediening en daarnaast het mogelijk verkeerde gebruik van paracetamol en ibuprofen. Het onderzoek laat zien dat zowel paracetamol als ibuprofen op grote schaal verkeerd worden gebruikt. Dit doet de vraag rijzen of de indeling van deze stoffen in de AV-categorie een verantwoorde keuze is.

Aanleiding

Eén van de wettelijke criteria voor indeling in AV luidt dat er geen aanwijzingen mogen zijn voor abnormaal gebruik. Vanuit dat perspectief acht het CBD het onlogisch en onwenselijk dat het CBG in 2007 paracetamol (20 stuks) en vorig jaar ook 200mg-ibuprofen (12 stuks) in de AV-categorie heeft ingedeeld. Uit de cijfers van het Nationaal Vergiftigingen Informatie Centrum (NVIC) blijkt namelijk dat dit de twee geneesmiddelen zijn die in Nederland het vaakst abnormaal worden gebruikt. Het jaarlijkse aantal vergiftigingen dat wordt gemeld, is zeer groot: in 2009 voor paracetamol 2631 en voor ibuprofen 1368. Het gaat daarbij zowel om accidentele (per ongeluk) als intentionele (met opzet) vergiftigingen. Er kan kortom geen misverstand over bestaan dat abnormaal gebruik op grote schaal plaats vindt.

Het CBD achtte het in deze situatie wenselijk om meer te weten te komen over het gebruik in de praktijk van deze twee zelfzorggeneesmiddelen en heeft TNS-NIPO daarom gevraagd dit uitgebreid mee te nemen in het onderzoek. Dit levert belangrijke nieuwe inzichten op.

Paracetamol

87% van de ondervraagden gebruikt wel eens paracetamol en 19% respectievelijk 9% gebruikt wel eens antigriepmiddelen en combinatiepreparaten met paracetamol. 97% denkt dat paracetamol zeer veilig is.

Gecombineerd gebruik

Het combineren van geneesmiddelen met hetzelfde actieve bestanddeel, iets wat gebruikers zich overigens vaak niet realiseren, kan er makkelijk toe leiden dat de maximale dosering onbedoeld wordt overschreden. Daarom heeft TNS-NIPO hier naar gevraagd. Van de gebruikers van receptvrije paracetamol blijkt 9% dit wel eens gelijktijdig te slikken met andere receptvrije geneesmiddelen die ook paracetamol bevatten (antigriepmiddelen en combinatiepreparaten).

Chronisch en langdurig gebruik

2% van de gebruikers van receptvrije paracetamol slikt dit dagelijks. TNS-NIPO zegt hier verder over: "Deze percentages lijken klein, maar gezien het grote aantal gebruikers van deze middelen gaat het om een

groot aantal Nederlanders (grove indicatie circa 200.000 van 18 jaar en ouder) die receptvrije paracetamol dagelijks – dus chronisch – gebruiken". Verder blijkt uit het onderzoek dat 8% paracetamol wel eens langer gebruikt dan 14 dagen achter elkaar zonder hierover te overleggen met een arts of specialist.

Overdoseringen

De dagelijkse hoeveelheid paracetamol die een volwassene maximaal mag innemen bedraagt 3 à 4 gram (zes tot acht 500 mg tabletten). Tussen twee innames moet bovendien een wachtperiode van 4 uur worden aangehouden. Deze beide gebruiksvoorschriften zijn voor paracetamol zeer belangrijk. Bij een inname van meer dan 12 tabletten⁸ per dag wordt namelijk al de minimale acuut toxische hoeveelheid overschreden. En een inname van 8 tabletten binnen 8 uur valt ook onder de definitie van een acute intoxicatie volgens de wetenschappelijke literatuur. TNS-NIPO laat zien dat de kennis van gebruikers op deze punten te kort schiet: 23% weet niet wat de dagelijkse toegestane maximale

hoeveelheid is, 19% kent de voorgeschreven wachtperiode niet en 28% schat deze desgevraagd te kort in. Wat betreft het gebruik in de praktijk blijkt dat:

- 35% van de gebruikers de wachtperiode van 4 uur wel eens niet respecteert,
- 23% wel eens de maximale dagdosering van zes tot acht tabletten overschrijdt,
- 2% wel eens meer neemt dan 8 tabletten binnen 8 uur (kan acuut toxisch zijn),
- 2% wel eens meer neemt dan de minimale acuut toxische hoeveelheid van 12 tabletten per dag.

Het CBG heeft in een Beslissing op bezwaar van 28 januari 2010 aan het CBD vastgelegd wat het verstaat onder normaal gebruik van paracetamol: "Allereerst merkt het College met betrekking tot het normaal gebruik van paracetamol bevattende producten het volgende op. Gebruik overeenkomstig het gebruiksvoorschrift houdt in het geval van paracetamol in:

- De geadviseerde dosis wordt gebruikt en deze wordt niet overschreden.
- Het toedieningsinterval (minimaal 4 uur) wordt in acht genomen.
- (.....)
- De geadviseerde therapieduur van 14 dagen wordt niet overschreden zonder dat er eerst overleg met een arts is geweest."

Uit het nieuwe onderzoek van TNS-NIPO blijkt duidelijk dat hier in de praktijk niet aan wordt voldaan en dat paracetamol in aanzienlijke mate én op diverse manieren abnormaal wordt gebruikt. Paracetamol voldoet dus ook blijkens dit onderzoek niet aan het criterium "geen aanwijzingen voor abnormaal gebruik" dat bepalend is voor indeling in de AV-categorie.

Ibuprofen

Ibuprofen wordt door 43% van de Nederlanders wel eens gebruikt. 70% denkt dat het (zeer) veilig is. TNS-NIPO heeft met name het gebruik van de 200 mg tabletten onderzocht, omdat deze sinds maart 2010 ook verkrijgbaar zijn als AV-middelen.

(Semi-)chronisch en langdurig gebruik

Van de 200mg-gebruikers slikt 0,7% ibuprofen dagelijks en 1,4% slikt het semi-chronisch (meerdere keren per week), zo blijkt uit het onderzoek. TNS-NIPO merkt hierover op: "Gezien het zeer grote aantal

gebruikers (43% van de personen van 18 jaar en ouder) gaat het om een groot aantal Nederlanders (grote indicatie circa 35.000) die de receptvrije ibuprofen dagelijks gebruiken. Het aantal semi-chronische gebruikers ligt nog twee keer hoger." Verder gebruikt 4% ibuprofen wel eens langer dan 10 dagen zonder hierover met huisarts of specialist te overleggen.

Overdoseringen

Een andere belangrijke bevinding is dat de maximaal toegestane hoeveelheid ibuprofen per dag, die volgens de bijsluiter 1.200 mg (zes tabletten van 200 mg) bedraagt, door 3% van de gebruikers wel eens wordt overschreden. Hier valt het grote verschil met paracetamol op (23%).

Gecombineerd gebruik

Van alle gebruikers van ibuprofen slikt 19% dit wel eens in combinatie met andere receptvrije pijnstillers of ontstekingsremmers. Bijna 7% slikt ibuprofen wel eens tegelijk met één of meer andere receptvrije NSAID's. Omdat de risico's van NSAID's sterk dosisafhankelijk kunnen zijn, is dit

verkeerd wordt gebruikt, is volgens de onderzoekers mogelijk te verklaren door het bovengenoemde verschil in risicoperceptie tussen paracetamol en ibuprofen: paracetamol wordt door veel meer Nederlanders als zeer veilig gezien dan ibuprofen. Daarnaast kan de oorzaak liggen in het feit dat ibuprofen tot maart 2010 alleen als UAD-middel verkrijgbaar was. Het zou naar het oordeel van de onderzoekers goed zijn om door de tijd heen te monitoren of de recente indeling van ibuprofen in AV van invloed is op het gebruik en de risicoperceptie m.b.t dit geneesmiddel.

De resultaten van het TNS-NIPO onderzoek bevestigen de opvatting van het CBD dat een AV-categorie alleen op een verantwoorde manier kan functioneren wanneer in deze categorie enkel de geneesmiddelen worden opgenomen met een verwaarloosbaar risico en waarbij geen aanwijzingen bestaan voor abnormaal gebruik. Het College ter Beoordeling van Geneesmiddelen hanteert ook dit criterium bij de indeling van zelfzorggeneesmiddelen in de

23% van de respondenten niet op de hoogte van maximale dagelijkse dosering paracetamol

een reden voor zorg. Daarnaast slikt 10% van de gebruikers tegelijkertijd wel eens andere pijnstillers of ontstekingsremmers die de arts op recept heeft voorgeschreven.

Conclusie

Vergelijken we de uitkomsten wat betreft paracetamol en ibuprofen, dan constateren we de volgende verschillen:

- Paracetamol wordt door nog meer consumenten als (zeer) veilig beschouwd dan ibuprofen (97% versus 70%).⁹
- Langer gebruik zonder overleg met de arts komt bij paracetamol vaker voor dan bij ibuprofen (8% versus 4%).¹⁰
- Bij paracetamol zijn er aanzienlijk meer gebruikers die de maximaal toegestane dosis overschrijden dan bij ibuprofen (23% versus 3%).

Dat paracetamol door meer gebruikers

AV-categorie. Bij de meeste AV-geneesmiddelen is het criterium 'verwaarloosbaar risico' inderdaad van toepassing. Deze middelen kunnen naar het oordeel van het CBD verkocht worden zonder deskundig toezicht van apotheek of drogist. Maar een aantal zelfzorggeneesmiddelen die het CBG als AV heeft ingedeeld, voldoen volgens het CBD niet aan dit criterium. Namelijk paracetamol 500 mg 20 stuks, ibuprofen 200 mg 12 stuks, loperamide en cetirizine. Vanuit het oogpunt van een veilig geneesmiddelengebruik zou de indeling van deze 4 stoffen opnieuw bekeken moeten worden, aldus het CBD.

NIVEL: ALGEMENE VERKOOP VRAAGT OM NADER ONDERZOEK

Algemene verkoop (AV) heeft in drie jaar tijd geleid tot een aanzienlijke stijging van het gebruik van 27%. Dit blijkt uit het evaluatierapport van het NIVEL e.a.¹¹ dat in oktober naar de Tweede Kamer is gestuurd. Het rapport vermeldt daarbij niet dat dit effect vanuit volksgezondheidsoogpunt ongewenst is. Het rapport wijst wel op het feit dat 60% van de vergiftigingsgevallen die in Nederlandse ziekenhuizen wordt behandeld, betrekking heeft op paracetamol en dat de laatste jaren sprake is van een extra stijging van het aantal vergiftigingen met paracetamol. Het NIVEL beveelt aan om nader onderzoek te doen naar omvang, oorzaken en gevolgen van verkeerd gebruik van paracetamol.

Daarnaast blijkt uit het rapport dat veruit de meeste consumenten voorstander zijn van regulering van de zelfzorggeneesmiddelenverkoop (90%) én de aanwezigheid van deskundig personeel bij deze verkoop (79%). 80% vindt dat supermarkten alleen geneesmiddelen mogen verkopen waarvan zeker is dat ze geen problemen veroorzaken.

Aanleiding

Op 8 oktober 2010 stuurde minister Klink een evaluatierapport van het NIVEL naar de Tweede Kamer over het functioneren van de nieuwe driedeling van zelfzorggeneesmiddelen (in AV, UAD en UA) uit de Geneesmiddelenwet van 2007 en de rol van drogisten en apothekers bij de verstrekking van deze middelen. Dit naar aanleiding van de motie van Van der Veen c.s., die de regering onder andere verzoekt om deze zaken binnen drie jaar te evalueren. VWS heeft de twee doelen van het onderzoek en ook de onderzoeksvragen geformuleerd. Volgens het rapport is het eerste doel inzicht bieden in de gevolgen die de wijziging in de indeling van zelfzorggeneesmiddelen (per 1 juli 2007) en de afschaffing van de verplichte verkoop-over-de-toonbank (in 2002) hebben gehad voor de verkoop en veiligheid. Het tweede doel is inzicht te verwerven in de manier waarop drogist en apotheek invulling geven aan de rol die hen is toebedeeld door de wet. Namelijk het geven van kwalitatief goed advies over zelfzorggeneesmiddelen.

Het NIVEL-onderzoek had betrekking op 3 onderwerpen:

- een evaluatie van de herziene indeling van zelfzorggeneesmiddelen, met speciale aandacht voor de risico's van bredere verkrijgbaarheid en de verschillen van inzicht daarover bij verschillende veldpartijen;
- de rol die drogist en apotheker vervullen in de voorziening van zelfzorggeneesmiddelen;
- de afschaffing van de toonbankverplichting in 2002.

In dit artikel belichten wij de volgende punten uit het rapport:

- de stijging van de verkoop van geneesmiddelen in de AV-categorie;
- de stijging van het aantal vergiftigingen;
- de uitkomsten van het consumentenonderzoek naar advisering en de mening van consumenten.

AV-verkoop veroorzaakt ongewenste stijging gebruik van 27%

Het evaluatierapport gaat eerst na of de introductie van de AV-categorie al of niet heeft geleid tot een toename in het gebruik van zelfzorggeneesmiddelen en komt tot de volgende conclusies: "Het aankoopgedrag van zelfzorgmiddelen over de periode van 2005 tot en met de eerste helft van 2010 is in kaart gebracht. In deze periode is de verkoop (in termen van het aantal verpakkingen) van zelfzorgmiddelen in categorieën waar geen sprake is van vrije verkoop (...) gelijk gebleven op 14 miljoen verpakkingen. In de categorieën waar wel sprake is van vrije verkoop (...) nam het aantal verkochte verpakkingen toe van 48 naar 61 miljoen (+ 27%). De extra stijging in de laatste categorie geneesmiddelen is vooral toe te schrijven aan een toename van het aantal verkochte verpakkingen in supermarkten met 183%" (blz. 72-73). En: "Samenvattend kan gesteld worden dat de verkoop van zelfzorggeneesmiddelen na de introductie van de Geneesmiddelenwet en het invoeren van de vrije verkoop duidelijk gestegen is." (blz. 73). Op blz. 32 staat nog: "Daar de stijging nu al bijna drie jaar aanhoudt en nog steeds toeneemt mag worden aangenomen dat er sprake is van een substantiële uitbreiding van het gebruik van bepaalde zelfzorgmiddelen."

De introductie van AV heeft dus binnen 3 jaar tijd (zomer 2007 - zomer 2010) geleid tot een toename van 27% van het gebruik in desbetreffende productcategorieën. Opvallend is dat het NIVEL (cf. VWS) deze stijging in het gebruik wel een relevant

onderwerp vindt, maar er geen oordeel over geeft. Vanuit volksgezondheidsoogpunt wordt een toename in het geneesmiddelengebruik altijd gezien als ongewenst én problematisch (bij receptgeneesmiddelen roemt de regering daarom keer op keer het terughoudende gebruik in Nederland). Dat geldt ook voor zelfzorggeneesmiddelen, zeker als we bedenken dat de toename voor 60% is toe te schrijven aan paracetamol (blz. 73). Niet voor niets merkte minister Borst in 1997¹² over zelfzorggeneesmiddelengebruik op: "Baat het niet, dan schaadt het wel". Naar het oordeel van het CBD mag geconcludeerd worden dat introductie van AV heeft geleid tot een sterke en, vanuit volksgezondheidsoogpunt ongewenste, stijging met 27% van het gebruik van de zelfzorggeneesmiddelen die de AV-status hebben gekregen.

Aantal vergiftigingen stijgt vanaf 2007 aanmerkelijk sterker bij paracetamol (AV) dan bij ibuprofen (UAD): 45% versus 7%

Het NIVEL heeft het aantal vergiftigingen door pijnstillers onder meer in relatie met de AV-indeling van paracetamol en ibuprofen onderzocht. De meest bruikbare bron hiervoor vormen de data van het Nationaal Vergiftigingen Informatie Centrum (NVIC). Het rapport merkt hierover op: "(...) niet alle vergiftigingen die zich in Nederland voordoen bij het NVIC worden geregistreerd. Echter, het grote aantal informatieverzoeken per jaar maakt het toch mogelijk trends te signaleren in het aantal blootstellingen." Uit de NVIC-data blijkt om te beginnen dat het aantal vergiftigingen voor paracetamol en ibuprofen tussen 2001 en 2009 is verdubbeld en bovendien met ruim 50% meer – dus disproportioneel – is toegenomen dan het totale aantal meldingen¹³. Het gaat in absolute zin om zeer grote aantallen vergiftigingen.

Omdat paracetamol vanaf medio 2007 als AV-geneesmiddel in supermarkten wordt verkocht (blz. 27) terwijl ibuprofen eerst de

UAD-status had en pas in maart 2010 als AV-middel feitelijk op de markt kwam, kunnen de mogelijke effecten van de introductie van AV het best worden onderzocht door het aantal vergiftigingen met paracetamol (AV) en ibuprofen (UAD) tussen 2006 (of 2005)¹⁴ en 2009 met elkaar te vergelijken. Het rapport zegt hierover (blz. 73): "Het aantal meldingen van blootstellingen aan paracetamol bij het Nationaal Vergiftigingen Informatie Centrum (NVIC) is in de periode tussen 2005 en 2009 gestegen van 1808 tot 2631 (45%). Dit terwijl het aantal meldingen op ibuprofen in dezelfde periode steeg van 1277 tot 1368 (7%). .." En op blz. 38 concludeert het evaluatierapport wat betreft de mogelijke effecten van de introductie van AV: "De data suggereren een relatie tussen de sterke stijging van de verkoop van paracetamol in supermarkten en de gelijktijdige versterkte stijging van het aantal meldingen van blootstellingen aan paracetamol. De stijging van het aantal meldingen van paracetamol en ibuprofen vindt al langere tijd plaats en baart zorgen."¹⁵ NIVEL durft nog geen causaal verband aan te brengen. Het verschil tussen 45% en 7% stijging tussen 2005 en 2009 lijkt er naar het oordeel van het CBD echter op te wijzen dat de AV-indeling van paracetamol heeft geleid tot een sterke stijging van het aantal vergiftigingen.

Uitkomsten NIVEL-panel en TNS-NIPO-enquête: veel overeenkomsten

Enkele interessante uitkomsten van de NIVEL consumentenpanel enquête zijn:

- bij 33% van de aankopen in drogisterijen wordt advies gegeven (blz. 60),
- ook hier blijkt de grote verschuiving van gevraagd naar proactief advies (blz. 60),
- 79% van de consumenten is voor de aanwezigheid van deskundig personeel (blz. 66),
- 90% wil dat de overheid regels opstelt voor de verkoop (blz. 69),

- 80% vindt dat supermarkten alleen geneesmiddelen mogen verkopen waarvan zeker is dat ze geen problemen veroorzaken (blz. 69) en
- 65% vindt dat zelfzorggeneesmiddelen achter de toonbank moeten liggen (blz. 66). NIVEL merkt op de laatste uitkomst in tegenspraak te vinden met het feit dat 72% aangeeft dat men zelf een keuze wil kunnen maken. Er is echter geen strijdigheid tussen deze uitkomsten. Natuurlijk wil de consument (uiteindelijk) zelf kunnen kiezen, maar dat kan ook heel goed en gebeurt ook meestal bij verkoop over-de-toonbank. De toonbankverkoop sluit kortom niet de eigen keuze uit.

Het is duidelijk dat de uitkomsten van het NIVEL onderzoek en het TNS-NIPO onderzoek veel overeenkomsten vertonen. Dat geeft extra vertrouwen in de uitkomsten van beide onderzoeken.

Conclusie

De Nederlandse consument heeft zich via NIVEL en TNS-NIPO ook in 2010 duidelijk uitgesproken m.b.t. de zelfzorggeneesmiddelen. Voor de drogisterijen vormen de

menten nog weinig informeren over mogelijke te verwachten effecten en mogelijke risico's van zelfzorggeneesmiddelen. Ook de Consumentenbond en het consumentenprogramma Tros Radar kwamen afgelopen jaar tot een vergelijkbare conclusie. De drogisterijbranche onderkent dit en is volop bezig met maatregelen om verbetering aan te brengen in deze situatie.

Het CBD acht verantwoord medicijngebruik van groot belang en wil daaraan een substantiële bijdrage leveren. Door middel van de certificering beoogt het CBD namens de drogisterijbranche de wettelijke eis van verantwoorde zorg nader uit te werken en te borgen. Inmiddels is meer dan 70% van de drogisterijen gecertificeerd. En met resultaat: in onderzoeken van Radar en Consumentenbond blijken gecertificeerde winkels beter te adviseren dan niet-gecertificeerde winkels. Het certificeringssysteem biedt volgens het CBD de best mogelijke garantie dat er in drogisterijen verantwoorde zorg wordt geleverd, mits de certificeringseisen goed worden nageleefd. Kwaliteitsverbetering, een consequente naleving van de certificeringseisen en het

Sinds introductie AV sterke toename van gebruik AV-geneesmiddelen

resultaten een erkenning voor hun rol als zelfzorgadviseur en een extra motivatie om door te blijven gaan met hun inspanningen om de kwaliteit van het zelfzorgadvies continu te blijven monitoren en verbeteren; een belangrijk punt van aandacht voor de drogisterijbranche. NIVEL constateert namelijk ook dat drogisten consu-

streven naar 100% gecertificeerde winkels blijven de komende jaren belangrijke speerpunten voor de branche.

¹ De Geneesmiddelenwet deelt de zelfzorggeneesmiddelen in in 3 categorieën: AV (Algemene Verkoop, dus zonder deskundig toezicht van apotheek of drogist), UAD (verkoop Uitsluitend via Apotheek en Drogist) en UA (Verkoop Uitsluitend via Apotheek)

² NIPO, 2001. Aanschaf zelfzorggeneesmiddelen. Onderzoeksrapport A8481 (voor Pharmacon).

³ Uitspraak van een forum van deskundigen op een CBD-symposium op 12 december 2001.

⁴ Ouder dan 17 jaar.

⁵ ITS 2003, Advisering bij de verkoop van zelfzorggeneesmiddelen door drogisterijen.

⁶ IPSOS 2002, Consumer Attitudes across Europe.

⁷ De Geneesmiddelenwet hanteert een indeling van zelfzorggeneesmiddelen in 3 categorieën: AV (Algemene Verkoop, dus zonder deskundig toezicht van apotheek of drogist), UAD (verkoop Uitsluitend via Apotheek en Drogist) en UA (Verkoop Uitsluitend via Apotheek)

⁸ Hiermee worden steeds de 500 mg tabletten bedoeld.

⁹ NIPO, 2010, Advisering bij zelfzorggeneesmiddelen, p. 47 en p.54.

¹⁰ NIPO, 2010, Advisering bij zelfzorggeneesmiddelen, p. 52.

¹¹ NIVEL, SIR en Salimans.

¹² Jaarcongres Pharmacon, 29 september 1997, Zeist.

¹³ NIVEL 2010, p. 37, figuur 4.9.